

Rir inn i skoledagen

Carsten Aniksdal

Ida Holth

Regjeringen vil ha skole-gård-samarbeid. På gården Kjerlingland i Lillesand er hestene en del av skolestaben.

PSYKISK HELSE I KOMMUNE-NORGE

Frem mot kommune- og fylkestingsvalget i høst retter Psykologtidsskriftet søkelys på psykisk helsefeltet i et utvalg kommuner. Journalistene i tidsskriftet drar til sin hjemkommune og rapporterer derfra.

- Nei, jeg er ikke et kontormenneske! Det kommer jeg aldri til å bli.

«Ola» (15) er på skole på Kjerlingland gård. På timeplanen står brøk- og prosentregning, deretter hestestell og ridning med Margrethe Selmer. Selmer har briller, hestehale og ridebukse på. Ola i sort hettegenser der det står BLACK SQUAD i en sirkel rundt halsen.

- *Hva er du da?*

- Jeg er et aktivt ut-i-skogen-menneske, kan ikke sitte stille.

Lillesand i tett regn. Trær og busker står i saftig grønt langs gamle E18. Seks løpeender springer rakrygget bortover et jorde. Jeg har funnet veien til en Inn på tunet-gård – en gård som har lagt om virksomheten fra tradisjonell drift til en pedagogisk og psykososial geskjeft. Noen elever passer ikke inn i vanlig skole. Kan løsningen være snekring, ridning og møkkamåking? En del gårdbrukere og *antrozoologer* mener ja. Gårdeier Agnethe Rislå ved Kjerlingland gård i Lillesand tror at gårdsarbeid kan forebygge psykiske plager og bidra til å få ned antall uføre i kommunen. Regjeringen har også tro på Inn på tunet. I Opptappingsplanen for barn og unges psykiske helse (2019–2024) foreslår de å videreutvikle tjenesten.

I 2017 fikk 1700 elever i grunnskolen opplæring utenfor skolen, ifølge Utdanningsdirektoratet. Hvor mange av dem som har undervisning på gård, vet man ikke, men om lag 320 gårder har Inn på tunet-tilbud til barn og unge, sier Ivar Pettersen ved Norsk institutt for bioøkonomi. Kommunen har anledning til å satse på alternative opplæringsarenaer, og flere politikere i høyrekommunen Lillesand ønsker gård-skole-samarbeid velkommen. Andre argumenterer med at man heller bør jobbe for å få alle elever inn i klasserommet, i tråd med det 50 år gamle idealet om enhetsskolen.

- *På sikt kunne vi fått ned andelen av unge uføre i Lillesand*

PRAKTISK LÆRING Vaktmester Kristen og Ola er på vei for å hente inn hestene som har stått ute om natta.

Kaninburet, da?

På Kjerlingland går elever fra 2. klasse på barneskolen til videregående skole. Barna og ungdommen har deler av undervisningen sin her i kortere eller lengre perioder. Det er altså her jeg treffer Ola. Han går i 10. klasse, og er her fire dager i uken. Ola og Margrethe Selmer sitter ved enden av et nytt og hvitt langbord på felleskjøkkenet i andre etasje på låven.

- Nå var du fin på håret, Ola, sier Selmer.

- Ja, det var litt for kort før.

Smilla sitter under bordet. Den australsk cobberdoggen snuser ivrig på buksa til Ola, som har begynt dagen med å blande fôr til hestene. Skoledagene her kjennetegnes av en blanding av gårdsarbeid og undervisning, skreddersydd til den enkelte. Elevene følger en Individuell opplæringsplan (IOP). Noen får én-til-én-oppfølging, andre opplæring i grupper. Ola tripper med føttene og forteller om hvordan han mistrivdes på barneskolen. Når jeg spør om hva som er best med å være på Kjerlingland, svarer han først: å slippe å være på skolen. Så legger han til at han liker å lære om hester og planter og å kunne lage ting. I Sløydbua former han økse- og knivskaft. Margrethe minner ham om et annet pågående prosjekt:

- Kaninburet, da?

- Og kaninburet. Kanin-*suita*.

Buret skal fikses og få nytt torvtak, slik at kaninene ikke rømmer slik de gjorde forleden dag.

- Jeg er et aktivt ut-i-skogen- menneske

Å ta kontroll over 500 kilo

Inn på tunet er kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Norge har kommet langt i utviklingen av disse tilbudene, særlig fordi man har fått på plass en kvalitetssikringsordning kalt Matmerk. Fagfeltet som ligger til grunn for pedagogisk og psykososialt arbeid på gård, kalles antrozologi – et tverrfaglig forsknings- og praksisfelt om samspillet mellom dyr og mennesker. Forskningen på antrozologi og Inn på tunet er sparsommelig og ifølge Stortingsmelding 31 «Garden som ressurs – marknaden som mål – Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringer» fra 2014 trengs mer dokumentasjon på effekten av skole-gård-samarbeid. Forsker Bente Berget ved Universitetet i Agder kjenner godt til Kjerlingland. Hun er nettopp i gang med et omfattende forskningsprosjekt på Inn på tunet-tiltak for ungdomsskoleelever. Forskerne vil blant annet undersøke hva elevene selv har erfart med tiltakene på gårdene, og se hvordan dette påvirker motivasjonen til å gå videre i utdanningsløpet.

FYSISK ARBEID Lærer Margrethe Selmer tror fysisk arbeid er godt for en del elever. Skolehverdagen er for stressende for mange, både faglig og sosialt, mener hun. Her med hunden Smilla.

Lærer Margrethe Selmer på Kjerlingland har lang erfaring fra skoleverket, helsetjenesten og arbeid med hest. Hun setter av tid til en prat med meg på låveloftet, der de ansatte har kontorer. Hun tror fysisk arbeid er godt for en del elever. Skolehverdagen er for stressende for mange, både faglig og sosialt, mener hun. Realismen i kravet om «individuell tilpasning» med såpass mange elever per lærer er hun kritisk til.

– I norsk skole er man veldig for inkludering, og det er supert, sånn skal det være, helst skal alle være i klasserommet sammen samtidig. Så funker det jo bare ikke for alle.

– På hvilken måte hjelper arbeidet med hest disse elevene?

– Noen av elevene har vansker med å stå trygt i seg selv. Hvis du skal håndtere en hest, må du til en viss grad klare å dytte på den, få den til å stå der du vil, leie den, ta kontroll over 500 kilo. Det handler om å sette grenser for seg selv, for dyret, og på en måte litt for oss også.

Selmer forteller at det ikke er enkelt å finne balansegangen mellom skoleoppgaver og gårdsarbeid. Men den sosiale læringen elevene og lærerne imellom er kanskje det aller viktigste på gården, tror hun. I tillegg gir også arbeid med dyr læring om en selv:

– Noen tror dyrene mener noe med å dulte borti deg, at hestene nesten var slemme, og vi må forklare at de tenker annerledes.

Ola forteller at han sover bedre om nettene etter å ha vært på Kjerlingland.

– Jeg er ikke helt utslitt. Jeg orker å gjøre noe når jeg kommer hjem også.

Jeg spør om det er noe han ikke liker ved å være på gården, og han sier at å løse de ordinære skoleoppgavene ikke er så lystbetont.

– Skole er kjedelig uansett hvor det er.

– I norsk skole er man veldig for inkludering, helst skal alle være i klasserommet sammen samtidig. Så funker det jo bare ikke for alle

En del av staben

Agnethe Rislå er tredje generasjon gårdbruker, og har kombinert dyrehold og arbeid med mennesker gjennom 11 år, først gjennom rusomsorgen, siden med NAV-brukere, flyktninger, og nå med skoleelever og privat virksomhet. I løpet av dagen er hun å finne på kjøkkenet, i stallen og på tunet, med oppmerksomme kommentarer til ungdommene. Gårdsrutinene rammer inn dagene her:

– Vi jobber med å ha en rytme på dagen. Hestene må jo ha mat, forteller Rislå.

I dag er det fire voksne, fire ungdommer og ni hester på gården. Om hestene sier Rislå: «De er en del av staben.» Gården har også minigris, katt, løpeender og kaniner. Rislå forteller hvordan det å komme på gården for noen er å få en ny start i et fellesskap:

– Noen har få venner på skolen, her får de venner. Av og til er grisen den første vennen.

Rislå er opptatt av at læring nettopp skjer når man kjenner seg trygg og betydningsfull, og kjenner at man hører til et sted: «Vi blir trygge voksne.» For noen gjelder det å få én dags pause fra vanlig skole, så går de andre dagene lettere, sier hun, og mener skolehverdagen skal gi håp om at det er noe som er gøy, og noe man er flink til.

– Hvis ikke det er på skolen, må man ut å finne det.

Lillesand ligger over gjennomsnittet på psykiske helseplager for ungdom i aldersgruppen 15–29 år, ifølge Folkehelseinstituttet. Tall fra NAV viser at Agder skårer høyt på uførestatistikken. Rislå mener arbeidet de gjør på gården, er forebyggende.

– På sikt kunne vi fått ned andelen av unge uføre i Lillesand. Det er ambisiøst å si, men jeg tror det.

DRIV Agnethe Rislå er helsearbeider og bonde, og har kombinert dyrehold og arbeid med mennesker i 11 år.

Hun kopler utenforskap på skolen til psykisk uhelse, og er bekymret for en økende tendens til at ungdom blir sittende hjemme.

Å få til et godt samarbeid med skolene har vært en lang vei å gå, sier hun. På Kjerlingland ønsker de at Inn på tunet skal være en integrert del av kommunens skoletilbud, og vil gjerne ha en rammeavtale med kommunen, slik at skolene har faste plasser på gården, også for hele skoleklasser. I dag gjør de avtaler med skolene fra år til år. Læreplanene gir rom for opplæring utenfor skolene, og rektor fatter vedtak om å flytte midler ut av skolen. Pedagogisk-psykologiske tjeneste utreder og rådgir rektor i denne prosessen, ifølge den nasjonale veilederen for Inn på tunet som læringsplass. Men ofte kommer man for seint i gang, mener Rislå.

– Med noen elever har det gått for langt.

Rislå ser at noen elever har en rekke ødelagte relasjoner bak seg, lærerne har gått lei. Hun mener det handler om å sette av penger på et tidlig stadium. Inn på tunet-tilbudet er ikke dyrere enn tiltak på skolene, argumenterer hun, og tenker at det hovedsakelig handler om å flytte ressurser.

– Jeg skulle ønske vi kunne se litt lenger frem.

Hestene i regnet

I et skogholt bak gården står tre hester. De har stått ute om natta og skal inn, mens hestene som har vært inne i natt, skal ut. Vaktmester Kristen Thingsbæk Kverneland er tidligere tømrer, han bygde faktisk låven på Kjerlingland i sin tid, men måtte omskolere seg da ryggen sa nei. Nå

kombinerer han vaktmester og miljøarbeid på gården. Islandshesten Fossir, den eldste av hestene, har stoffskifteproblemer opplyser han. Ola henter tabletter fra en rosa eske i stallen. De skal Fossir få. Det glinser i brunsort pels da Ola tar grimen over mulen på den ene hesten, og fører to av dem ut av innhegningen i skogen bak gården. Tilbake i stallen fyker Ola fra bås til bås, klapper varme hestenakker, grer maner. To elever møkker båsene rutinert. Hestemøkk trilles ut, ny flis trilles inn, Margrethe Selmer veileder, og snart er oppgavene unnagjort.

Allting varer i tre år

Jeg setter meg i bilen inn til Helsehuset i Lillesand. Hva mener Lillesands kommunepsykolog om Kjerlingland? Jens Tennebø Jensenius møter meg på kontoret sitt i en pause i arbeidsdagen, som består av – han ramser opp – systemarbeid, planlegging, forebygging, konsultasjoner, temamøter, kompetanseheving, internundervisning, kurs og veiledning. Han viser meg et skjema med piler og streker. Retningslinjer fra Helsedirektoratet gir føringer for arbeidsoppgavene hans i kommunen; «Kommunen er et troll med mange hoder», bemerker han. Han kjenner ikke godt til Kjerlingland, men:

– Skolene må gjøre alt de kan for å inkludere og skape gode læringsmiljø.

Jensenius er bekymret for at skolene støter ut de som ikke passer inn, «de vanskelige guttene». Og selv om han ser for seg at Kjerlingland er en god mestringsarena, understreker han at én-til-én-undervisning ikke er det vanlig skole skal legge opp til.

– Det er mange elever og få lærere, så utgangspunktet må være én standard skole som rommer alle.

– Det er mange elever og få lærere, så utgangspunktet må være én standard skole som rommer alle

– Tenker du på kostnadene da?

– Nei, jeg tenker mer at man ikke må gå tilbake til spesialskoler. De som er på Kjerlingland, må fortsatt være en del av en klasse. Ingen barn skal sendes vekk fra skolen, men det kan være at man kan supplere noe i perioder.

Jensenius er dansk av opprinnelse, og viser til hjemlandet, der de har spesialskoler og -klasser. Selv foretrekker kommunepsykologen den norske modellen, der alle skal inkluderes. Som spesialist i samfunnspsykologi og med bakgrunn fra flere forskjellige tjenester er han opptatt av å skape systemer som gjør at færrest mulig faller utenfor – et godt samfunn, en universell utforming.

– Litt utopisk, men det er jo det man må jobbe imot.

Antall unge uføre er høyt i Lillesand, og det ser ut til å øke, forteller Jensenius. Psykologen beskriver hvordan kommunen de siste trefire årene har arbeidet med å få tjenestene til å henge bedre sammen blant annet med å innføre en modell for forebygging og tidlig intervensjon, kalt BTI: «Bedre Tverrfaglig Innsats».

Før jeg går, kommer han med et sukk:

– I kommunene varer allting i tre år. Prosjektmidler går over få år, og alltid sitter man med en bekymring: Får vi fortsatt midler, eller har vi bygget opp noe kostbart som vi må legge ned igjen?

KOMMUNEPSYKOLOGEN Som spesialist i samfunnspsykologi er Jens Tennebø Jensenius opptatt av å skape systemer som gjør at færrest mulig faller utenfor. Foto: Ida Holth

Hurtigtoget

Eva Haldammen er spesialpedagogisk koordinator i Lillesand kommune. Jeg spør henne på e-post om effekten av gårdsarbeid på skoleresultater og på psykisk helse.

– Elever som får slike opplæringstilbud lar seg vanskelig kartlegge i måloppnåelse. Man kan imidlertid spore at enkelte som har hatt lite motivasjon, får tilbake gnisten for skole. De ønsker mer tid med klassen, de er sjelden syke og er mer glad enn før de fikk tilbudet. Begynnende skolevegring er avverget.

– *Bør vi utvikle tiltak på skolene eller alternative tiltak utenfor skolen som Inn på tunet?*

– Det er ønskelig med en offentlig skole som rommer alle, det vil også si alle diagnoser og læringsnivåer. Jeg synes imidlertid dette er blitt mer komplisert med tiden, da skolevegring er en økende utfordring som offentlig skole strever med å håndtere.

Haldammen mener at man med kunnskapsløftet ble svært målbasert, og kaller undervisningen «et hurtigtog ikke alle greier å nå».

– Med praktisk tilnærming, tettere voksenkontakt, arbeid med dyr og myke verdier, kan man fange opp elever som strever med hurtigtoget.

Traktorlappen

Klokken nærmer seg to. Ola har vært på ridebanen, og nå henger han ut av en dør foran inngangen til stallen, tar en pull-up i karmen, snakker med dem som går forbi. Martin, som går andre året på landbruk og gartnerilinjen på Holt landbruksskole, sitter ufravendt under låvetaket med lang bøyd rygg og bøter høysekker med en blå nylontråd. Han er snart 19 år og har vært tilknyttet Kjerlingland en dag i uka siden 8. klasse. «Skal jeg lære om traktor, vil jeg ut til traktoren», sier han. Også Ola har søkt seg videre på Holt i Tvedestrand og på Møglestu i Lillesand. Han vil ta traktorlappen, og lurert på om han kanskje kan jobbe som hovslager eller drive med huskyer. På Kjerlingland gård regner det jevnt, og dagen er snart over.

MENNESKE-DYR-SAMSPILL Fagfeltet som ligger til grunn for pedagogisk og psykososialt arbeid på gård, kalles antrozologi.